

ИНТЕГРАЦИЈА ЕКОНОМСКИХ ИНСТРУМЕНАТА КРОЗ ПРОПИСЕ О ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

В. Радојевић¹, В. Радојевић², Гордана Васојевић¹

Резиме: Рад има за циљ да потенцира државну интервенцију у области екологије, применом одговарајућих прописа и економских инструмената. Акцент је дат на вези између економских односа и околине. Усвајањем стратегије одрживог развоја (према Рио Декларацији о одрживом развоју и заштити животне средине), државни органи требало би да унапреде коришћење економских инструмената у финансирању животне средине и обезбеђењу спровођења основних начела “одрживости”, на основу примене принципа “загађивач плаћа” и “корисник плаћа”. Примена начела одрживог развоја на националном, регионалном, локалном и нивоу предузећа, подразумева примену економских инструмената у области животне средине. Економски, тржишни, плански и остали инструменти заштите животне средине требало би да буду део глобалног система управљања животном средином и део производног менаџмента (на нивоу предузећа).

Кључне речи: екологија, одрживи развој, економски инструменти, накнаде, прописи.

1. Увод

Економија однос према природи разматра као *рационалност експлоатације ресурса*, дакле као активан однос. Екологија, насупротив тој активној улози економије коју можемо дефинисати појмом „користи”, има улогу истраживања узајамних односа између живог света и физичке средине. Дакле, екологија нема за циљ никакво максимизирање добитака. Пре би се могло рећи да екологија за циљ има минимизирање губитака, који по животну средину настају услед *експоненцијалне експанзије људске економске*

¹ Др Вељко Радојевић, ред. проф., дипл. инг. Гордана Васојевић, Хип-Азотара, Панчево.

² Мр. Вук Радојевић, асистент, Пољопривредни факултет Нови Сад.

активности. Из овог сажетог дефинисања појмова економије и екологије произилази нужност међусобних размирица, али и тачака интеграције, посебно у тросекторским моделима разматрања *економско-социјално-еколошког развоја*.

2. Одрживи развој

“Развој који тежи да задовољи потребе садашњих генерација, а да истовремено не доведе у питање способности будућих генерација да задовоље своје.” [1]

Савремени свет, суочен са потребом глобалне, заједничке одговорности за развој у складу са потребама људи и природе и схватањем да се планета Земља мора очувати, одржао је 1992. године у Рио де Жанеиру први Светски самит о животној средини и развоју. Укупно 182 земље учеснице (укључујући и СРЈ) су подржале *Рио декларацију о животној средини и развоју и Агенду 21*.

Циљ оба документа је да послуже као основа за уравнотежавање еколошких, економских и социјалних потреба сваке земље, тј. за успостављање одрживог развоја. Рио декларација се састоји од 27 принципа одрживог развоја, а Агенда 21 представља план активности за 21. век у свим подручјима одрживог развоја (социјална, економска питања, заштита и управљање ресурсима, јачање улоге значајних друштвених група итд.).

Национална стратегија одрживог развоја је у Србији, донешена 2008. године, са циљем да доведе до равнотеже 3 главна фактора одрживости:

- одржив економски раст (Економски раст - право људи да живе боље, економија Републике Србије мора и треба да расте, а становништво има право да користи економски и технолошки развој заснован на расту производње, запослености и стандарда. Да би остварила одрживи раст заснован на економији знања, Република Србија ће у наредним деценијама морати много више да се ослања на приватни сектор који би морао да оствари квалитетнији економски раст и квалитативне развојне ефекте: технолошки напредак, структурне промене, продуктивно запошљавање и јачање конкуренције. Мере за постизање овог циља треба да буду оријентисане ка подстицању домаћих и страних инвестиција, убрзању приватизације и реструктурирању јавног сектора на конзистентан и социјално одговоран начин.) [3]

- одржив развој друштва (Република Србија би морала да реалистично процењује сопствене могућности, како у погледу материјалних,

финансијских, природних и технолошких ресурса којима располаже, тако и у погледу ослањања на људе. Будући економски развој Републике Србије мора да се заснива и на начелима социјалне правде и социјалне одговорности заједнице за сваког појединца. Република Србија мора да унапреди сав економски амбијент и да предочи боље шансе за незапослене, сиромашне и социјално осетљиве категорије, нарочито да онима који заиста хоће да раде омогући да реализују своје способности.) [3], и

- заштиту животне средине (То подразумева интеграцију и усаглашавање циљева и мера свих секторских политика, хармонизацију националних прописа са законодавством ЕУ и њихову пуну примену. Од 74 приоритетне важности је усвајање и спровођење националног програма заштите животне средине уз одговарајуће акционе планове, као и усвајање и примена националне стратегије одрживог коришћења ресурса и добара које доноси Влада.) [3]

Протокол из Кјота уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе (*The Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*) је додатак међународном споразуму о климатским променама, потписан са циљем смањивања емисије угљен-диоксида и других гасова који изазивају ефекат стаклене баште. Протокол је ступио на снагу 16. фебруара 2005. године, када га је ратификовала Русија. Државе које су га ратификовале чине 61% загађивача. Протоколом се смањује испуштање шест гасова који изазивају ефекат стаклене баште: *угљен-диоксида, метана, азот-диоксида, флуороугљоводоника, перфлуороугљоводоника и хексафлуорида*. У последњих неколико деценија повећале су се концентрације ових гасова у атмосфери због коришћења фосилних горива у индустрији, саобраћају итд, што је допринело глобалном загревању и климатским променама[4]. Овим протоколом су разматрани следећи циљеви:

Политике и мере у складу са националним односима,

Повећање енергетске ефикасности у релевантним секторима привреде,

Заштита и повећање понора и резервоара гасова са ефектом стаклене баште,

Одрживо управљање шумама, пошумљавање и крчење,

Унапређивање, истраживање, развој, повећано коришћење: нових и обновљивих извора енергије технологија за издвајање угљен диоксида унапређених и иновативних еколошки чистих технологија,

Економске подстицајне мере у свим релевантним секторима су: порези, таксе и царинске олакшице.

3. Процес приближавања Европској Унији

Процес приближавања Европској Унији садржи три кључна елемента: (1) **хармонизација прописа** (Србија ће предузети неопходне мере како би постепено постигла усклађеност са техничким прописима Заједнице и европском стандардизацијом, метрологијом, акредитацијом и процедурама оцене усаглашености), (2) **изградњу административних капацитета и капацитета институција** (Изградња административних капацитета у претприступном периоду је од веома великог значаја за земље које приступају ЕУ како би могле ефикасно да управљају финансијским средствима претприступних фондова и тако се припреме за коришћење Структурних фондова ЕУ), и (3) **економске инструменте** (Економски инструменти би требало да буду у сагласности са постојећом политичком, административном, судском и фискалном организацијом).

3.1. Прописи

Више од 30% свих прописа које наша земља треба да донесе и имплементира, у процесу европских интеграција, су из области заштите животне средине. До сада донесени су бројни закони³, као и многобројна подзаконска⁴ акта:

³ Закон о заштити животне средине (Сл. гласник РС бр. 135/04 и 36/09); Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину (Сл. гласник РС бр. 135/04 и 88/10); Закон о изменама и допунама закона о процени утицаја на животну средину (Сл. гласник РС бр.36/09); Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине(Сл. гласник РС бр.36/09); Закон о заштити од јонизујућих зрачења и о нуклеарној сигурности (Сл. гласник РС бр.36/09);Закон о заштити од нејонизујућих зрачења (Сл. гласник РС бр.104/09); Закон о хемикалијама (Сл. гласник РС бр.36/09); Закон о управљању отпадом (Сл. гласник РС бр.36/09 и 88/10); Закон о амбалажи и амбалажном отпаду(Сл. гласник РС бр.36/09); Закон о заштити ваздуха (Сл. гласник РС бр.36/09); Закон о водама (Сл. гласник РС бр.36/09); Закон о заштити природе (Сл. гласник РС бр.36/09 и 88/10); Закон о заштити од буке у животној средини (Сл. гласник РС бр.36/09); Закон о Фонду за заштиту животне средине (Сл. гласник РС бр.72/09)

⁴ Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух ("Службени гласник РС",бр.71/10); Уредба о листама отпада за прекогранично кретање, садржини и изгледу документа који прате прекогранично кретање отпада са упутствима за њихово попуњавање (Сл.гл. РС. бр.60/09); Правилник о обрасцу Документа о кретању отпада и упуству за његово попуњавање(Сл.гл. РС. бр.72/09); Уредба о производима који после употребе постају посебни токови отпада, обрасцу дневне евиденције о количини и врсти произведених и увезених производа и

3.1.1. закон о заштити животне средине. На основу Закона о заштити животне средине („Сл. гл. РС“, бр. 36/09), загађивач је дужан да плаћа накнаду за загађивање животне средине.

Критеријуми за одређивање накнаде су:

- 1) врста, количина или особине емисија из појединог извора;
- 2) врста, количина или особине емисија произведеног или одложеног отпада;
- 3) садржај материја штетних по животну средину у сировини, полупроизводу и производу.

Изменама и допунама, поред осталог, обезбеђено је потпуније остваривање начела превенције и предострожности, начела очувања природних вредности, начела одрживог развоја, начела “загађивач плаћа” и “корисник плаћа”, али и увођење подстицајних мера;

годишњег извештаја, начину и роковима достављања годишњег извештаја, обвезницима плаћања накнаде, критеријумима за обрачун, висину и начин обрачунавања и плаћања накнаде (Сл.гл. РС. бр.54/10.); Правилник о врстама амбалаже са дугим веком трајања (Сл.гл.РС.бр.70/09); Правилник о критеријумима за одређивање шта може бити амбалажа, са примерима за примену критеријумима и листи српских стандарда који се односе на основе захтеве које амбалажа мора да испуњава за стављање у промет (Сл.гл. РС. бр70/09); Уредба о одређивању активности чије објављивање утиче на животну средину (Сл.гл. РС. бр.109/09); Уредба о критеријумима за утврђивање накнаде за заштиту и унапређење животне средине и највишег износа накнаде(Сл.гл. РС. бр.111/09); Правилник о утврђивању усклађених износа накнаде за загађивање животне средине(Сл.гл. РС. бр.05/10); Правилник о садржини обавештења о новом савесно постројењу односно комплексу постојећем савесно постројењу, односно комплексу и о трајном престанку рада савесно постројења, односно комплекса (Сл.гл. РС. бр.41/10); Правилник о Листи опасних материја и њиховим количинама и ктитеријумима за одређивање врсте докумената које израђује оператер савесно постројења, односно комплекса. (Сл.гл. РС. бр.41/10); Правилник о садржини политике превенције удеса и садржини и методологији израде Извештаја о безбедности и Плана заштите од удеса. (Сл.гл. РС. бр.41/10); Правилник о изворима нејонизујућих зрачења од посебног интереса, врстама извора, начину и периоду њиховог испитивања (Сл.гл. РС. бр.104/09 од 06.12.2009.); Уредба о условима за мониторинг и захтевима квалитета ваздуха (Сл.гл. РС. бр.11/10); Правилник о начину размене информација о мерним местима у државној и локалној мрежи, техникама мерења, као и начину размене података добијених праћењем квалитета ваздуха у државној и локалним мрежама (Сл.гл. РС. бр.84/10); Правилник о Регистру хемикалија(Сл.гл. РС. бр.23/10); Правилник о класификацији, паковању, обележавању и рекламирању хемикалије и одређеног производа у складу са Глобално хармонизованим системом за класификацију и обележавање УН (Сл.гл. РС. бр.64/10)

У складу са овим законом нове подстицајне мере су праћене и одговарајућим санкцијама за оне који крше прописе. Изменама овог закона се неке новчане казне повећавају и до 15 пута, а уводи се и могућност изрицања казне у висини двадесетоструког износа учињене штете за привредни преступ.

Загађивач плаћа у случају да својим активностима проузрокује или може проузроковати оптерећење животне средине; уколико производи, користи или ставља у промет сировину, полупроизвод или производ који садржи материје штетне по животну средину и загађивач сноси укупне трошкове мера за спречавање и смањивање загађивања који укључују трошкове ризика по животну средину и трошкове уклањања штете нанете животној средини

Корисник плаћа: свако ко користи природне вредности дужан је да плати реалну цену за њихово коришћење и рекултивацију простора.

Загађивач је дужан да се придржава следећих начела:

Правно и физичко лице које је власник, односно корисник постројења које представља извор емисија и загађивања животне средине дужно је да, у складу са законом, преко надлежног органа, организације или овлашћене организације:

- 1) обавља мониторинг емисије;
- 2) обезбеђује метеоролошка мерења за велике индустријске комплексе или објекте од посебног интереса за Републику, аутономну покрајину или јединицу локалне самоуправе;
- 3) учествује у трошковима мерења емисије у зони утицаја, по потреби;
- 4) прати друге утицаје своје активности на стање животне средине. [6]

Овим законом су прописане мере заштите од опасних материја, као и обавезе оператера:

- 1) изради план заштите од удеса и да најмање сваке три године врши његово ажурирање или ревизију у складу са променама у раду постројења, примени технологије или обављању активности, укључујући и проверу приправности за његово спровођење;
- 2) спроводи превентивне и друге мере управљања ризиком од удеса из плана заштите од удеса;
- 3) изради извештај о стању сигурности који је доступан јавности и да најмање сваких пет година, као и у случају промена у раду постројења или обављању активности, врши ревизију извештаја о стању сигурности. [6]

3.1.2. Закон о управљању отпадом. Законом је власник отпада одговоран за све трошкове управљања отпадом. Трошкове одлагања сноси држалац (власник) који непосредно предаје отпад на руковање сакупљачу отпада или постојећу за управљање отпадом и/или претходни држалац (власник) или произвођач производа од којег потиче отпад. [7]

Управљање отпадом из надлежности јединица локалне самоуправе (спровођење регионалних и локалних планова управљања отпадом као и изградња постројења за складиштење, третман и одлагање отпада) се финансира се из: наменских средстава буџета јединица локалне самоуправе, кредита, донација, средстава правних и физичких лица која управљају отпадом, накнада и других извора финансирања.

Произвођач отпада дужан је да:

1) сачини план управљања отпадом из члана 15. овог закона и организује његово спровођење, ако годишње производи више од 100 тона неопасног отпада или више од 200 килограма опасног отпада;

2) прибави извештај о испитивању отпада и обнови га у случају промене технологије, промене порекла сировине, других активности које би утицале на промену карактера отпада и чува извештај најмање пет година;

3) прибави одговарајућу потврду о изузимању од обавезе прибављања дозволе у складу са овим законом;

4) обезбеди примену начела хијерархије управљања отпадом;

5) сакупља отпад одвојено у складу са потребом будућег третмана;

6) складишти отпад на начин који минимално утиче на здравље људи и животну средину;

7) преда отпад лицу које је овлашћено за управљање отпадом ако није у могућности да организује поступање са отпадом у складу са овим законом;

8) води евиденцију о отпаду који настаје, који се предаје или одлаже;

9) одреди лице одговорно за управљање отпадом;

10) омогући надлежном инспектору контролу над локацијама, објектима, постројењима и документацијом. [7]

Могу се раздвојити технички и економски аспекти Закона о управљању отпадом. Технички аспекти: Превенција и смањење стварања отпада; Поновна употреба и рециклажа; Побољшање организације сакупљања и транспорта; Поуздано одлагање отпада. Економски аспекти: Примена начела

„загађивач плаћа”); Продужена одговорност произвођача за сопствене производе; Реструктурирање и трансформација сектора услуга.

3.1.3. Закон о амбалажи и амбалажном отпаду. Испоручилац који амбалажу или упакован производ ставља у промет на територији Републике Србије, плаћа накнаду. Накнада одређује се према врсти, количини, саставу и намени амбалаже, материјалу од којег је амбалажа израђена, као и у односу на националне циљеве. Национални циљеви управљања амбалажом и амбалажним отпадом утврђују се Планом смањења амбалажног отпада. Приликом производње и стављања у промет амбалаже, као и поступања са амбалажним отпадом, обавезно се узимају у обзир национални циљеви утврђени Планом, који се односе на:

1) количину амбалажног отпада који је неопходно поновно искористити;

2) количину сировина у амбалажном отпаду које је неопходно рециклирати, а у оквиру количине прерађеног амбалажног отпада;

3) количину појединих материјала у укупној маси рециклажних материјала у амбалажном отпаду које је неопходно рециклирати. [8]

Управљање амбалажом и амбалажним отпадом заснива се на следећим начелима:

– Подела одговорности свих привредних субјеката у складу са начелом „загађивач плаћа” током животног циклуса,

– Спречавање, односно смањење стварања амбалаже и амбалажног отпада, као и њихове штетности по животну средину,

– Поновна употреба амбалаже, рециклажа и други облици поновног коришћења и смањење коначног одлагања амбалажног отпада,

– Добровољно споразумевање о управљању амбалажним отпадом.

3.1.4. Закон о фонду за заштиту животне средине. Фонд за заштиту животне средине као модел за спровођење економских инструмената основан је Законом о заштити животне средине 2004. године, као правно лице са седиштем у Београду ради стицања финансијских средстава за финансирање програма и пројеката из области превенције и заштите животне средине. Фонд остварује приходе на основу:

Уредбе о врстама загађивања, критеријумима за обрачун накнаде за загађивање животне средине и обвезницима, висини и начину обрачунавања и плаћања накнаде (Сл. Гласник РС 135/04)

Уредба о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне (Сл. Гласник РС 31/05, 45/05)

3.1.5. Закон о заштити ваздуха. Овим законом се пре свега предвиђају мере за заштиту и побољшање квалитета ваздуха које имају за циљ да се спрече или максимално смање штетне последице по људско здравље и животну средину. [9]

У циљу ефикасног управљања квалитетом ваздуха успоставља се јединствени систем праћења и контроле нивоа загађења ваздуха и одржавања базе података о квалитету ваздуха. Прецизно су утврђене надлежности у успостављању државне и локалних мрежа као и услови под којима се може вршити мониторинг.

Овим законом се предвиђа и доношење Стратегије заштите ваздуха, као основног документа са шестогодишњим периодом важења, за утврђивање захтева квалитета ваздуха, краткорочних акционих планова и програма за смањење емисија загађујућих материја у ваздух.

Из овог закона произилази накнада за емисије из појединачних извора, која се обрачунава према врсти, количини или особинама емисија следећих загађујућих материја:

- а) оксида сумпора изражених као сумпор диоксид (CO₂);
- б) оксида азота изражених као азот диоксид (NO₂) и
- ц) прашкастијх материја.

3.1.6. Закон о водама. Заштита вода, у смислу овог закона, јесте скуп мера и активности којима се квалитет површинских и подземних вода штити и унапређује, укључујући и од утицаја прекограничног загађења, ради:

- очувања живота и здравља људи;
- смањења загађења и спречавања даљег погоршања стања вода;
- обезбеђења нешкодљивог и несметаног коришћења вода за различите намене;
- заштите водних и приобалних екосистема и постизања стандарда квалитета животне средине у складу са прописом којим се уређује заштита животне средине и циљеви животне средине.

Правно лице, предузетник, односно физичко лице које испушта или одлаже материје које могу загадити воду дужно је да те материје, пре испуштања у систем јавне канализације или реципијент, делимично или потпуно одстрани, у складу са овим законом и посебним законима који уређују област заштите животне средине, односно прописа донетих на основу тих закона.

Правно лице, односно предузетник који испушта отпадне воде у пријемник и јавну канализацију, дужно је да постави уређаје за мерење, да континуирано мери количине отпадних вода и испитује биохемијске и механичке параметре квалитета отпадних вода и да извештај о извршеним мерењима квартално доставља јавном водопривредном предузећу, министарству надлежном за послове заштите животне средине и Агенцији за животну средину.

Обвезник плаћања накнаде за испуштену воду је правно лице, предузетник, односно физичко лице које: испушта отпадне воде у сопствену канализацију, водоток, канал, језеро, акумулацију и слично; Накнада се плаћа за испуштену воду према количини (м³) и врсти испуштене отпадне воде. [10] Највише накнаде су предвиђене за активности које највише загађују, односно за испуштање непречишћених отпадних вода у реципијент најбољег квалитета. Прописане висине накнада повећавају се за 50% за I класу, односно 25% за II класу вода.

Загађивачи могу бити ослобођени од плаћања накнада уколико имају постројење за примарно, или за секундарно пречишћавање отпадних вода.

Приходи се уплаћују на посебан рачун Министарства за пољопривреду, шумарство и водопривреду и троше се наменски.

3.1.7. Закон о заштити природе. Заштита природе је једна од основних области којим се уређује заштита, унапређивање и коришћење природе и њене биолошке и предеоне разноврсности.

Стално погоршавање стања природних станишта и претња извесним врстама дивље флоре и фауне је међу кључним питањима политике ЕУ у области животне средине;

Према броју врста у односу на величину територије, биодиверзитет Србије је међу највећим у Европи;

Овим законом се предвиђа утврђивање и процена стања у природи и пределу, заштита природних добара, успостављање система праћења природних вредности и заштићених природних добара, заштита природе и предела у просторним плановима и пројектној документацији, доношење програма управљања природним ресурсима као и развијање свести о потреби заштите природе у процесу васпитања и образовања.

3.2. Казнене одредбе

Нашим законодавством су прописане и новчане казне за непоштовање закона и прописа. Нажалост, ниво ових казни је недовољан да би се створио подстицај за поштовање правне регулативе.

- Највиша казна која се односи на правна лица, предвиђена за привредне преступе, износи, тренутно, нешто мање од 30.000 Евра, док за преступ одговорно физичко лице унутар правног лица, може сносити максималну казну, тек, у износу нешто мањем од 2000 Евра.

- Уколико се ради о прекршају, максималне казне су још мање, за правна лица, максимално, испод 10.000 Евра, а за одговорна физичка лица, максимално, испод 500 Евра.

- Казне за предузетнике су, такође, веома ниске, за прекршаје, максимално, испод 5000 Евра, док за одговорно лице у државном органу, органу територијалне аутономије, органу јединице локалне самоуправе, максимална новчана казна износи нешто испод 500 Евра.

Још једна битна казнена одредба је када привредно друштво, предузеће или друго правно лице не поступа са амбалажним отпадом који није комунални отпад на прописан начин и не обезбеди преузимање, сакупљање, поновно искоришћење, рециклажу или одлагање амбалажног отпада на прописан начин. Тада ће се казнити предузетник новчаном казном од 250.000 до 500.000 динара или казном затвора до 30 дана.

4. Економија у склопу животне средине и одрживог развоја

Посматрано са економског становишта, заштита животне средине се своди на питање ефикасног коришћења ресурса у времену и простору. Последњих неколико деценија искуства на овом сегменту, показала су да економски систем није у стању да спонтано разреши нагомилане супротности које воде не само глобалном загађењу, већ пре свега, загађењима која се догађају на регионалном и локалном нивоу.

4.1. Тржишна решења

Задатак еколошког пореза и осталих механизма са тржишним ефектом је да уколони несавршеност тржишта, наплатом дажбина, чиме би се смањила производња и потрошња еколошки штетних производа, односно смањило загађење до нивоа који се сматра «одрживим».

Постоје три врсте тржишних решења [11]:

1. **Новчане казне и порези.** Корективни порези треба да изједначе граничне приватне трошкове са граничним друштвеним трошковима.

2. **Субвенције за смањење загађења.** Активнији начин учећа државе у смањењу загађења је кроз субвенционисање смањења загађења. Уместо да

опорезује загађење, држава је у могућности да субвенционише издатке на смањењу загађења. Уколико неће имати директну корист од смањења загађења, предузеће није мотивисано да инвестира у контролу и редукцију загађења, у случају непостојања казни.

3. **Трансферабилне дозволе.** У овом случају, држава је превасходно заинтересована за смањење општег нивоа загађења, али не и који је произвођач конкретно својом активношћу то узроковао.

Уколико из неких разлога предузеће смањи обим производње, и не потроши «своју квоту у загађењу», постоји могућност да прода, своје неискоришћено право загађења, кроз продају трансферабилне дозволе предузећу које проширује производњу (и има потребу за додатним загађењем, преко дозвољене висине загађења).

4.2. Економски инструменти

У циљу конкретизације заштите животне средине и реализације концепта одрживог развоја, неминовно се намеће питање економских инструмената. Инструменти који усмеравају економске субјекте кроз интернализацију трошкова животне средине или трошкова исцрпљивања природних извора, су економски. Употребом ових инструмената не делује се директно на примену другачије технологије или еколошких стандарда, већ се неправилности, настоје исправити економским инструментима. Економски инструменти представљају један од могућих приступа у еколошкој политици као део реаговања на ризике загађења животне средине. Основна улога економских инструмената у животној средини је да осигура ефикасну и одрживу употребу еколошких ресурса.

Сврха увођења економских инструмената је следећа:

– усмеравање економских актера на одлучивање и понашање у изабраним алтернативама ка стварању пожељне ситуације у животној средини, у односу на ситуацију која би постојала без примене ових инструмената и

– подстицање загађивача да смање штетне ефекте на животну средину.

Предуслови за успешну имплементацију највећег броја економских инструмената су: одговарајући стандарди; ефикасна администрација; мониторинг; спровођење надлежности; институционална координација; економска стабилност.

Према ОЕЦД подели, постоје следећи економски инструменти [12]:

Накнаде и порези за емисије. Накнаде за емисије су директне уплате базиране на проценама или конкретним мерењима концентрације и врсте емисије. У земљама југоисточне Европе и земљама у транзицији, се најчешће тичу велики број произвођача и често се комбинују са казнама.

Корисничке накнаде и порези. Овај инструмент има локални карактер. Средства прикупљена на овај начин, служе за финансирање конкретних еколошких проблема локалитета: одлагање и прикупљање отпада, обрада комуналних вода, експлоатација сировина, ловишта, паркова, рибњака и слично.

Казне. Порези и казне су најједноставнији механизми. Када је производња узроковала негативни екстерни ефекат, и када постоји разлика између друштвених и приватних трошкова, правилно утврђена казна или порез, суочавају произвођача са друштвеним последицама свог привређивања. Смисао овог инструмента је да изједначи приватне и друштвене трошкове и користи. Када се произвођачу наплати казна у износу граничних трошкова загађења, гранични приватни и друштвени трошкови ће се изједначити. Произвођач може да смањи загађење смањењем обима или начина производње. Промене у начину производње могу узроковати издатке за уређаје за контролу контаминације, или да промене инпут (сировину).

Накнаде за производе. Производи који узрокују загађење околине током производње, потрошње или у облику отпада, оптерећују се процењеним друштвеним трошковима. Циљ је прилагодити релативне цене производа, у циљу смањења њихове тражње, а тако прикупљења средства служе финансирању измењеног начина производње, који је еколошки прихватљивији. Накнаде за производе се могу применити на вештачко ђубриво, пестициде, пластичну амбалажу, батерије и слично.

Гаранција извршења (Performance bonds). Произвођачи или корисници природних ресурса, су у обавези да положе гаранцију, чиме гарантују поштовање услова заштите животне средине. По извршењу обавеза, гаранција се враћа произвођачу.

Одштете (Liability payments). За функционисање овог економског инструмента, неопходна је улога државе, која има обавезу креирања и гарантовања награђанског права на надокнаду штете или регулисати прописима одштету кроз фондове (фондови за загађење вода, фондови за угрожавања биодиверзитета, фондови за нафтне мрље и слично). Прикупљена средства кроз фондове могу користити оштећенима од хроничног емитовања загађења или држави.

Правна регулатива ОЕЦД земаља, прави разлику између појмова «накнаде» и «порези», у смислу употребе средстава прикупљених кроз

накнаде и порезе. За државу, оба инструмента доносе приходе, али је питање алокације прихода другачије изведено.

Наднада се односи на случајеве када је доминантан део прихода намењен покривању трошкова и заштити животне средине (на пример, средства су прикупљена кроз фондове за заштиту вода и животне средине).

Централизован приход, који превасходно није намењен заштити животне средине, већ повећава локалне и државне приходе, је *порез*.

5. Зелена економија

Концепт зелене економије подразумева широко коришћење обновљивих извора енергије, повећање броја радних места и инвестиција у такозваним зеленим гранама индустрије. Зелена економија се дефинише као она која емитује мало угљеника, ефикасно користи природне ресурсе и која је социјално стабилна. Зелена економија ствара велике шансе за одрживи развој, што подразумева повећање дохотка, смањење сиромаштва и унапређење квалитета живота. Зелена економија, посебно обновљива енергија је од кључног значаја и за смањење сиромаштва, посебно значајног проблема земаља у развоју.

Земље које успешно пропагирају зелену економију су Кина и Немачка. Кина данас улаже око 400 милијарди долара у зелене технологије и полако постаје лидер када је у питању коришћење енергије сунца и ветра. У Немачкој, која је такође лидер када су у питању чисте енергије, отворено је око 280 000 радних места захваљујући тренду зелене економије и коришћења одрживих извора енергије. [13]

5.1. Зелена економија у Србији

Треба истаћи да обновљиви извори енергије пружају велики потенцијал за будућност, али тренутно нису довољно искоришћени и добијање енергије њиховим коришћењем је скупље од конвенционалних извора. Зато производњу енергије из обновљивих извора треба стимулисати како би ценовно била конкурентнија над конвенционалним изворима, а самим тим подстакла би се изградња нових постројења за коришћење ових видова енергије што би свакако утицало на укупан друштвени развој. [14]

Србија има релативно велики енергетски потенцијал у биомаси, с обзиром да је шумом покривено око 24.000 км², док пољопривредно земљиште заузима 45.000 км². Енергетски потенцијал остатака биомасе процењен је на 115.000 ТЈ по години. Од тога је 65.000 ТЈ остатак

пољопривредне биомасе, а 50.000 ТЈ потенцијал шумске масе након експлоатације шума. Ако се има у виду да се производњом угља из Колубарског басена од око 35 милиона тона може добити енергетски потенцијал од 247.000 ТЈ, онда се може схватити о каквом се енергетском потенцијалу ради у сектору биомасе. [14]

6. Закључак

Чињеница је да данас не знамо, чак ни грубо, колике су заправо финансијске потребе политике заштите животне средине у будућности, да бисмо поставили и калибрисали економске инструменте. Можемо закључити, да нам недостаје не само познавање обима финансијских потреба јавне политике заштите животне средине, већ нам треба и много више стимулативности у креирању инструмената.

Досадашње искуство упућује на закључак да у Србији постоји хронично запостављање еколошко-економских инструмената што је, пројектовано на економски развој, у дугом року доприносило занемаривању значаја избора технологија, одређивања локације, капацитета и запослености привредних јединица.

Међутим главни закључак је да однос човека према животној средини и досадашњи развој више не могу да буду прихватљиви са аспекта очувања животне средине и опстанка човечанства и да економска криза и климатске промене представљају проблем чије се решење налази у тзв. „зеленој економији“, која треба да се одвија паралелно са процесом одрживог развоја и постизања Миленијумских циљева развоја.

Литература

1. Извештај Светске комисије за животно окружење и развој, "Наша заједничка будућност", 1987 год.
2. Весић, А.: "Економска корист од примене закона у области заштите животне средине", Београд 2009.
3. Национална стратегија одрживог развоја („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05-исправка и 101/07),
4. www.wikipedia.com
5. www.ekoplan.gov.rs
6. Закон о заштити животне средине (Сл. гласник РС бр. 135/04 и 36/09)

7. Закон о управљању отпадом (Сл. гласник РС бр.36/09 и 88/10)
8. Закон о амбалажи и амбалажном отпаду(Сл. гласник РС бр.36/09)
9. Закон о заштити ваздуха (Сл. гласник РС бр.36/09)
10. Закон о водама(Сл. гласник РС бр.36/09)
11. Stiglitz, J.E.: „Економија јавног сектора“, Економски факултет у Београду, Београд, 2004. пп. 34, 75-93, и 217-249
12. Упитник ОЕЦД, Извршно тело ЕАП-а, «Survey on the Use of Economic Instruments for Pollution Control and Natural Resources Management in the New Independent States», Мimeo, ЕАР Task Force, 1999.
13. Филиповић, М.:“ Компаративни преглед стања економских инструмената – подстицаји и санкције у области заштите средине у најразвијенијим земљама“, Економски Институт и Савезни хидрометеоролошки завод, Београд, (1991).
14. Милановић, М.: Мали еколошко-економски лексикон, НДАЕБ, Београд, 2009.
15. Радојевић, В., Дакић, Д., Тешић, Г. Шкатарић, Д. Лукач,: “Обновљиви извори енергије и пољопривреда ”, Економика пољопривреде, ЈБ, Београд, 2009.
16. Заштита животне средине у међународном и унутрашњем праву, Република Србија, Министарство здравља и заштите животне средине, Београд, 2001. , пп. 108-119.
17. Брошура “Економија екологије, екологија економије” приређена је за Конференцију “Еколошки фондови – модели и инструменти” (23 – 24. април 2008, Обреновац).
18. Његован, З.:“Економски инструменти као елемент одрживе политике заштите животне средине“, Београд 2004.
19. Здравковић Д., Радукић С., Национални систем одрживог развој заштите животне средине у процесу придруживања Европској Унији, Ниш, 2006.

Примљено: 26.10.2011.

Одобрено: 02.12.2011.

UDC: 504.05/06:351

INTEGRATION OF ECONOMIC INSTRUMENTS THROUGH ENVIRONMENTAL REGULATIONS

Veljko Radojević¹, Ph.D., Vuk Radojević², M.Sc, Gordana Vasojević¹

¹ Hip-Azotara, Pančevo.

² Faculty of Agriculture, Novi Sad, Serbia

Summary

This paper aims to highlight the state intervention in environmental issues through application of the relevant regulations and economic instruments. The emphasis is on the connection between the economic relations and the environment. Through the adoption of the strategy of sustainable development (according to the Rio Declaration on Sustainable Development and Environmental Protection) the state authorities should reinforce the use of economic instruments in financing the environment and providing the implementation of the basic principles of “sustainability”, based on the application of the “polluter pays” and “user pays” principles. The application of the principles of sustainable development at the national, regional, local and company level means the application of economic instruments in the environmental field. Economic, market-based, planning and other instruments of environmental protection should be part of the global system of managing the environment and part of the production management (at the company level).

Key words: ecology, sustainable development, economic instruments taxes, regulations.

Author's Address:

Dr Veljko Radojević
Hip-Azotara
13000 Pančevo
Republika Srbija